

K. F. Göransson-föreläsning

Som ett samarrangemang mellan föreningen och nationen hölls den 16 april 2005 den första i vad vi hoppas blir en serie av föredrag där Göransson-Sandviken stipendiater berättar om sin forskning. Först ut var tidigare stipendiaten, fil. dr. Johan Sjöberg, Uppsala, som talade om nationer och kårbildning under en viktig tid i Uppsalastudenternas historia. Nedan följer en sammanfattning av hans föredrag. Undertecknad är ansvarig för sammandraget, men texten har granskats och blivit godkänd av föredragshållaren. Efter föredraget framförde föreningen sitt varma tack för ett synnerligen intressant och lärorik anförande.

Uppsala i maj
Ingegerd Bäcklund

Sammanfattning av fil. dr Johan Sjöbergs Göranssonföreläsning den 16 april 2005 i G-Hs bibliotek.

”Nationer, kårbildning och studentpolitik – Uppsala på 1840-talet”

1840-talet var ett årtionde då studenternas engagemang i politiska frågor växte. En fråga som väckte mycket ont blod och mycken diskussion var den om hur studenterna borde vara organiserade. Vid denna tid förändrades mycket på nationerna och nya föreningar av olika typer kom till, vilket till sist ledde fram till att studentkåren bildades. För att belysa skeendet kommer i det följande en förening, den så kallade Studentföreningen, att sättas i fokus.

Studentföreningen var synnerligen impopulär bland företrädare för universitetet, kyrkan och de kungliga. Föreningens förste ordförande, sedermera historieprofessorn Wilhelm Eric Svedelius, talade om att ”de gamla omätligt konservativa professorerna voro grufveligen rädda för Studentföreningen”. Man fruktade att ”politiska kannstöperier” skulle frodas inom föreningen och motarbetade den på olika sätt. Det var t.o.m. så att om en enskild student tog ställning för Studentföreningen ansågs det att hans framtid därmed kunde äventyras.

Det fanns även studenter som avskydde föreningen, Gunnar Wennerberg omnämnde den t. ex. som ”Studentföreningsdjäveln”. Trots den beskedliga verksamheten, såsom tillhandahållande av tidningar och läsesalar, samt vetenskapliga diskussioner, var Studentföreningen kontroversiell. Den uppfattades som ett hot mot nationerna, det traditionella studentlivet och t o m mot själva samhällsordningen.

Mycket förenklat kan två förklaringar ges till bråket kring Studentföreningen och de andra nya föreningarna. För det första var dessa föreningar organisatoriska uttryck för en ny typ av samhällsordning med betoning av frivillighet och individualism, medan universitetet var en korporation organiserad enligt den gamla privilegiebaserade samhällsordningen. För det andra representerade föreningarna nya uppfattningar om ungdomens politiska roll i samhället, uppfattningar som gick stick i stäv mot den patriarkalism som genomsyrade alla gamla korporationer, inte minst universitetet, som ju hade egna styrelser och egen jurisdiktion. Just universitetens privilegier och den akademiska jurisdiktionen var en symbolfråga i 1800-talets liberala angrepp på det gamla privilegiesamhället.

Till universitetskorporationen hörde även studentnationerna och de betraktades av de liberala krafterna som en symbol för det döende ståndssamhället. I en skrift från 1844 gick den unge ämbetsmannen Johan Adolph Thurgren hårt åt nationernas hierarki. Han hänförde nationerna till det ålderdomliga privilegiesamhället och hävdade bl. a. att ”detta stela fasthållande vid besynnerliga, forntida bruk och vanor, egnar sig icke närvarande tid, hvars sträfvanden just går ut på att nedbryta privilegierade företrädesrättigheter.” Det hävdades vidare gång på gång under 1840-talet att så kallad nationalism, d.v.s. kärlek till det egna landskapet, hindrade

framväxten av en medborgerlig svenskhet. Studenterna uppfattade Studentföreningen som ett uttryck för den så kallade associationsandan. När stånd, skrå och andra korporationer ifrågasattes, behövdes andra former för social organisation som var bättre lämpade för den rådande tidsandan. Här måste framhållas att 1840-talet också var en tid av förnyelse inom nationerna, där verksamheten blev jämlikare och mer frivillighetsbaserad.

Ett viktigt skäl till fientligheten mot Studentföreningen var den utbredda uppfattningen att ungdomen över huvud taget aldrig borde ägna sig åt politik. Många professorer anslöt sig till den för det patriarkala samhället typiska uppfattningen att ungdomen till sitt väsen var maktlös, men i föreningarnas diskussioner fanns ofta politiska undertoner. Den nya politiska ungdomsbild som växt fram i Europa slog på 1840-talet igenom även bland studentpolitikerna i Sverige, och ungdom kom att användas som metafor för faktisk förändring av samhället.

Bråket kring Studentföreningen ledde till en tudelning av studentkollektivet. De framåtsträvande politiskt engagerade studenterna förknippades med föreningen, medan dess motståndare sades vara försvarare av den gamla ordningen. Tudelningen gick rakt igenom åldersgrupperna och inte heller ståndstillhörighet tycks ha varit avgörande för hur man ställde sig. Andelen föreningsanslutna studenter från de tre största sociala grupperna – prästsöner, borgarsöner och söner till ofrälse ståndspersoner – speglade andelen av dessa grupper vid universitetet i sin helhet. Däremot tycks studieinriktning ha varit av betydelse. De blivande icke prästvigda lärarna var kraftigt överrepresenterade i föreningen (de flesta blivande lärare lät sig på den tiden prästvigas), likaså var blivande civila ämbetsmän och läkare vanliga.

Genom 1840-talets studentpolitiska vågor aktualiserades ett behov av en formaliserad rutin för gemensamma ställningstaganden och åsiktsmanifestationer från studenternas sida. Uppsala studentkår bildades 1849 för att offentligen föra studenternas talan. Till skillnad från Studentföreningen gjorde den nybildade kåren inga anspråk på att åtgärda bristerna i nationernas verksamhet. Kårens organisation var en kompromiss mellan de studenter som ville ha en nationsövergripande studentförening och de som försvarade det gamla nationsväsendet.

Det går att dra paralleller mellan 1840-talets och dagens debatt om studenternas organisation, men en mycket viktig skillnad är att det för 160 år sedan inte var någon självklarhet att de närmast berörda ens hade rätt att uttala sig i frågan.